

УДК 336.273

DYNAMICS OF THE EXTERNAL DEBT OF UKRAINE
ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗОВНІШНЬОГО БОРГУ УКРАЇНИ

Vysotska M.P. / Висоцька М.П.

c.e.s., as.prof. / к.е.н., доц.

Kit D.O. / Кіт Д.О.

student / студент

National Aviation University, Kyiv

Національний авіаційний університет

Анотація. Наукова стаття присвячена оцінці та аналізу стану зовнішнього боргу України, оцінці тиску державного зовнішнього боргу на українську економіку, висвітленню тенденцій зовнішньої заборгованості України з урахуванням кризових політичних і економічних процесів та явищ. У науковому дослідженні показано загальний вплив зовнішнього боргу на розвиток вітчизняної економіки. Досліджено систему регулювання зовнішнього боргу України. Розглянуто національний економічний потенціал України.

Ключові слова: державний борг, зовнішній борг, внутрішній борг, золотовалютні резерви, бюджетний дефіцит, прострочена заборгованість.

Вступ.

Сучасний стан розвитку світової економічної системи характеризується зростанням залежності національних економік від міжнародного фінансового капіталу, що повністю визначає глобальну систему розподілу ресурсів. При цьому фінансові потоки ґрунтуються на диспропорціях економічного розвитку і зростанні залежності саме країн-боржників з низьким рівнем економічного розвитку. У цю систему була послідовно вбудована і українська економіка. Її залежність від зовнішньої кон'юнктури на сировинні товари постійно росла, а відсутність загальної стратегії розвитку перспективних галузей, нестабільність зовнішніх ринків, скорочення внутрішнього споживання призвело до знищення залишків створеної в радянські часи промисловості і відтоку капіталів за кордон.

У цих умовах залежність України від зовнішнього кредитування стала неминучою. А зараз, з урахуванням втрати промислових виробництв східного регіону, у якому генерувалася значна частина валютної виручки України, питання фінансової стабільності стає першочерговим. Отже, дослідження боргової політики є досить актуальним.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Дослідженню цього питання присвячено наукові праці відомих зарубіжних вчених, серед яких: Д. Рікардо, Р. Барроу, П. Боуермен, Д. Елмендорф, Г. Кассель, Дж. Кейнс, А.Б. Вебер, П. Кругман, Р. Мандел, А. Маршал, Дж. Мілль, Л.В. Алмаші, В. Ойкен, Дж. Стігліц, М. Фелдстайн, Е. Герд, М. Фрідмен та інші. У вітчизняній літературі ці питання досліджували: В. Лагутін, Ю. Бажал, С. Галасанов, В. Базилевич, Ю. Бездітко, Р. Андрусів, І. Бураковський, С. Лондар, Т. Вахненко, В. Горбачук, М. Савлук, К. Кривенко, С. Боринець, М. Туган-Барановський, А. Філіпенко, Н. Стукало, В. Юрчишин, С. Мочерний та інші.

Метою дослідження виступає аналіз динаміки зовнішнього боргу України та визначення тенденцій боргової безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

За даними НБУ, з початку 2016 року валовий зовнішній борг України скоротився на 5,246 млрд. дол. США, або на 4,4%, і станом на 01.01.2017 року склав 113,483 млрд. дол. США. Проте протягом першого півріччя 2017 року валовий зовнішній борг України зріс на 1,316 млрд. дол. США і станом на 1 липня 2017 року становив 114,8 млрд. дол. США.

Основна частка боргу (74,5%) номінована у долари США. У перерахунку на наявне населення розмір боргу склав 2,73 тис. дол. США на кожного українця [8].

У свою чергу державний зовнішній борг вважається борговими зобов'язаннями держави перед нерезидентами щодо повернення позичених коштів (основна сума боргу) та відсотків за ними.

Державний борг виникає унаслідок фінансових займів держави, угод та договорів щодо надання кредитів, реструктуризації та пролонгації боргових зобов'язань попередніх років. Варто врахувати, що до боргових зобов'язань також належить гарантований державний борг, що виникає після взятих на себе державних гарантій щодо зобов'язань третіх осіб, або взятих на себе державою зобов'язань третіх осіб.

У 1992 р. Україна отримала першу зовнішню позику, до бюджету було залучено іноземних кредитів в рамках кредитних ліній, відкритих під гарантії Кабінету Міністрів України. Протягом 1994-1996 рр. зовнішній борг України зріс майже в 2,5 рази. Були взяті перші позики від міжнародних організацій, таких як МВФ, Світовий банк, ЄБРР. Іншими словами почалася диверсифікація джерел залучення кредитних ресурсів.

З 1997 р. Україна розпочала зовнішні комерційні позики. Проте зменшилось залучення коштів міжнародних організацій для фінансування дефіциту державного бюджету. Причина – гальмування виконання Україною заходів щодо докорінного реформування економіки. Ідентичну ситуацію ми можемо спостерігати і сьогодні. А це означає, що економічна безпека України під великою загрозою, якщо за роки незалежності українська влада не змогла впоратись із головною причиною гальмування економіки.

У період 1999-2000 рр. зовнішній борг характеризується використанням довгострокових методів та механізмів управління з метою реструктуризації зовнішнього боргу. Значна трансформація боргової ідеології з кредиторами України спостерігалася в 2001-2004 рр. Боргові зобов'язання зменшувались, на зовнішні позики було накладено вето, а зовнішні джерела фінансування бюджету були замінені на внутрішні. Проте зі зміною влади починаючи з 2005 року розпочалося нове зростання бюджетного дефіциту, і це спричинило появу нових зовнішніх боргових зобов'язань. Подальший стан економіки України лише погіршувався.

Світова криза 2008 року викликала низку негативних процесів та зумовила стрімке збільшення зовнішнього боргу, що завдавало тяжких ударів по економіці держави. З 2009 року по 2015 рік сума заборгованості виросла з 316,8 млрд. грн. до 1572,2 млрд. грн., а це приблизно в 5 разів [12].

Не дивлячись на те, що починаючи з 2015 року розмір зовнішнього боргу в

доларовому еквіваленті зменшувався, девальвація гривні втричі призвела до збільшення тягаря зовнішнього боргу.

Державний та гарантований борг у гривневому еквіваленті збільшився на 529,87 млрд. грн. через девальвацію національної валюти, курс якої зріс з близько 15,77 грн./дол. США на кінець 2014 р. до приблизно 27,00 грн./дол. США станом на кінець жовтня 2017 р.

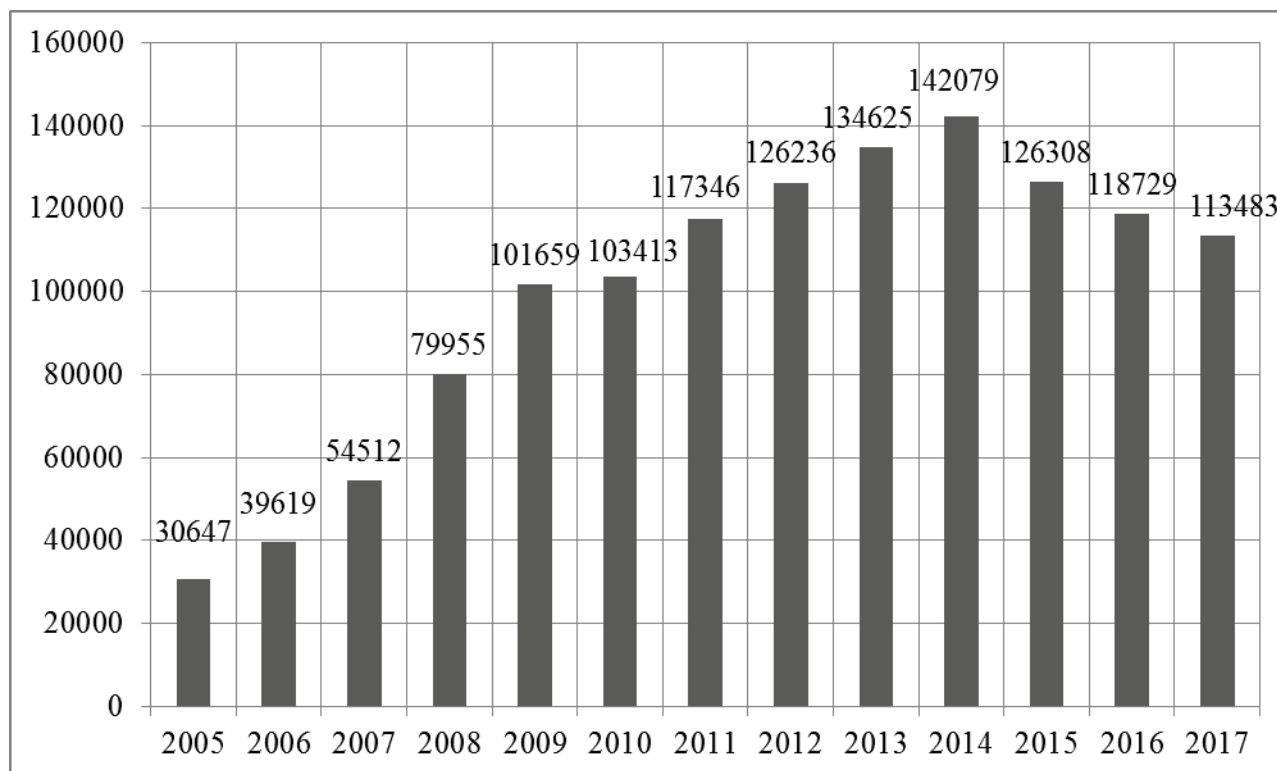

Рис. 1 Динаміка валового зовнішнього боргу України (за даними Економічного Дискусійного Клубу України), млрд. дол. США 2005-2017 рр.

Примітка: побудовано автором на основі статистичних даних.

Є і інші дані щодо державного та гарантованого боргу України, що надані на сайті Міністерства Фінансів України. А саме, за даними Мінфіну рівень державного та гарантованого державою боргу в Україні досягає \$76 млрд, тобто близько 70% від ВВП. Резерви [НБУ](#), для порівняння, зараз становлять лише \$18,8 млрд. (рис. 2).

Більше 70% боргу номіновано в іноземній [валюті](#). Тобто девальвація гривні на 10% збільшує рівень державного боргу приблизно на 5,5% від ВВП. Фактично, у разі стрімкої девальвації боргове навантаження стрімко зростає, що може призвести до втрати державою платоспроможності.

Видатки на обслуговування державного боргу за поточним курсом становлять близько 4% від ВВП. Частка цих видатків у державному бюджеті перевищує 13%.

За структурою борг України на 2017 рік здебільшого складався з державного зовнішнього боргу, що важить половину сукупного обсягу, тобто 1025,01 млрд. грн. (рис. 3).

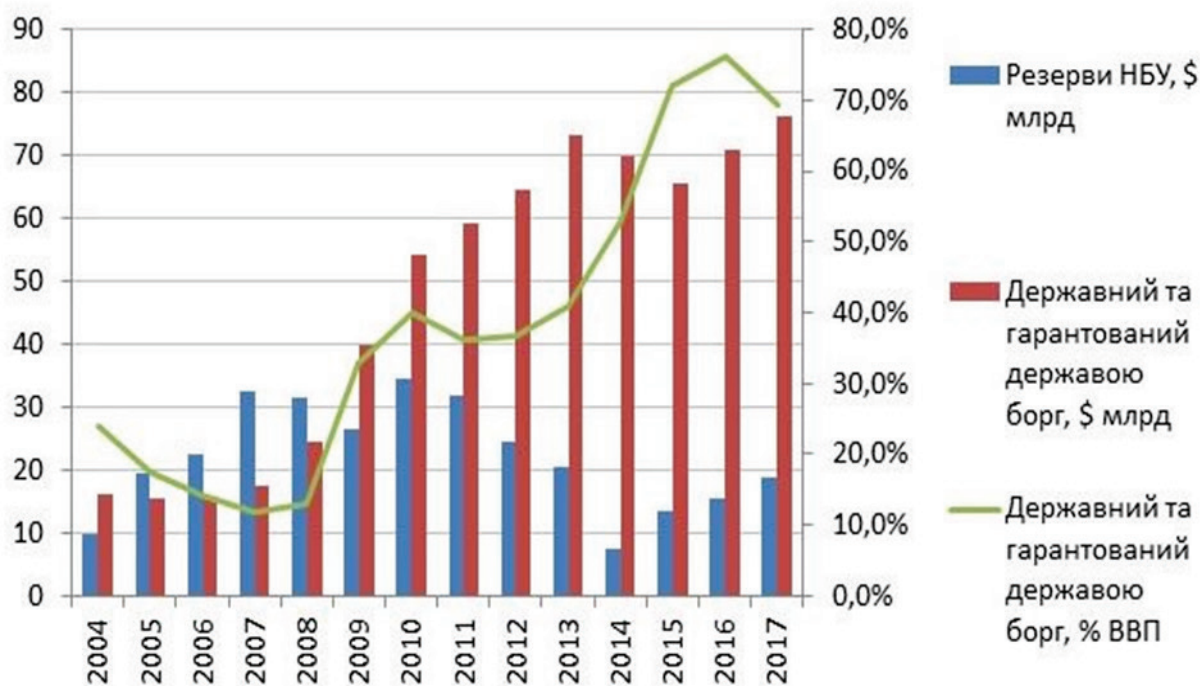

Рис. 2 Динаміка валового зовнішнього боргу України (за даними Міністерства Фінансів України), млрд. дол. США 2004-2017 рр.

Джерело: [12]

Обсяг офіційних резервних активів країни станом на початок 2017 року склав 13,7% від загальної суми зовнішньої заборгованості. За розрахунками НБУ, відносно ВВП обсяг боргу скоротився за рік з 131,3% до 123,1%.

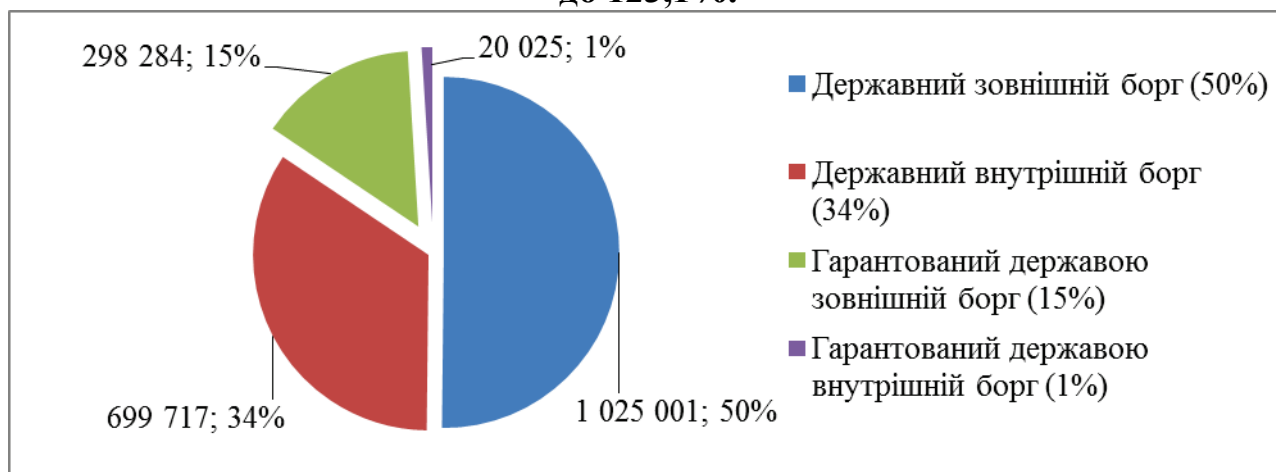

Рис. 3 Структура державного боргу України станом на 2017 р. у млн. грн., та у %. Джерело: [5]

Скорочення зовнішньої заборгованості 2014-2015 років відбулося за рахунок скорочення зобов'язань як державного, так і приватного секторів. Так, борг державного сектору за рік скоротився на 86 млн. дол. США, або на 0,2%. Станом на 01.01.2017 року він склав 42 581 млн. дол. США або 38% сукупного боргу. Скорочення боргу приватного сектору було більш значимим – на 5 160 млн. дол. США або на 6,8%, в результаті, на звітну дату його обсяг склав 70 902

млн. дол. США або 62% сукупного боргу (рис. 4).

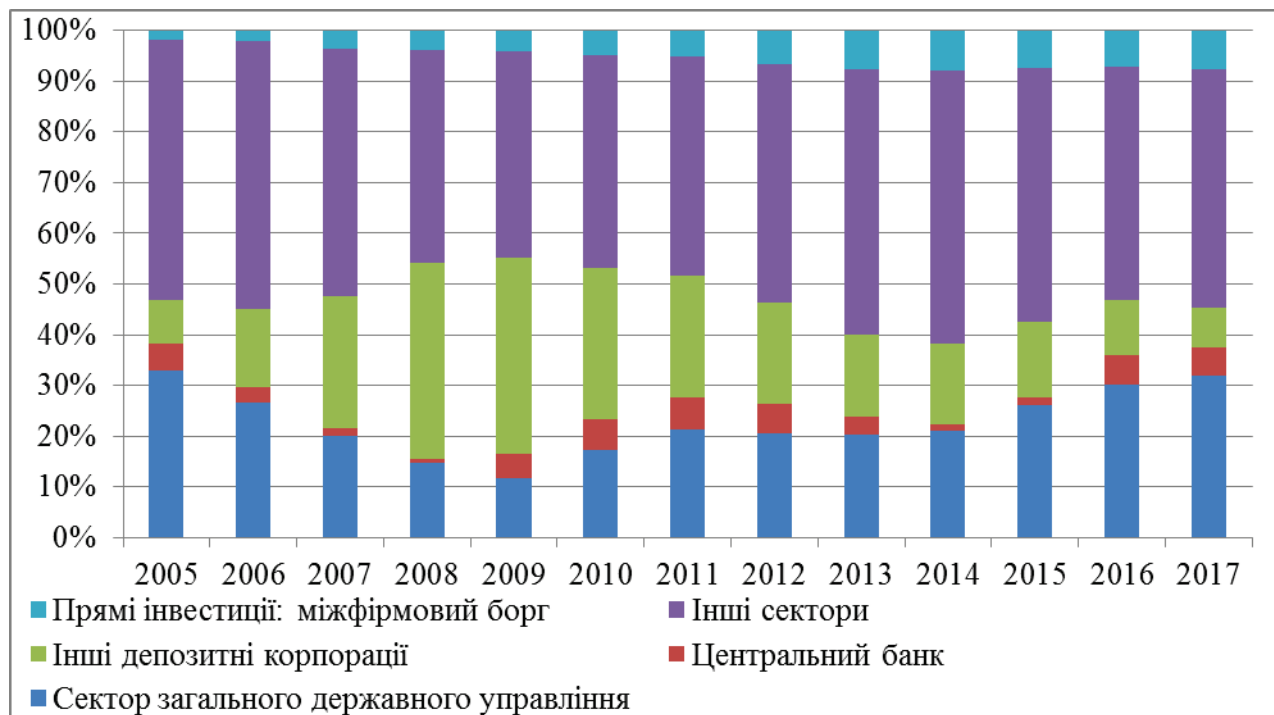

Рис. 4 Зміни структури зовнішнього боргу України. Джерело: [9]

Валютна структура сукупного державного та гарантованого державою боргу України має наступний характер (рис. 5). Вона переважно складається з національної валюти, долару США та Євро, проте окрім валютної заборгованості до неї також входить значний відсоток спеціальних прав запозичення.

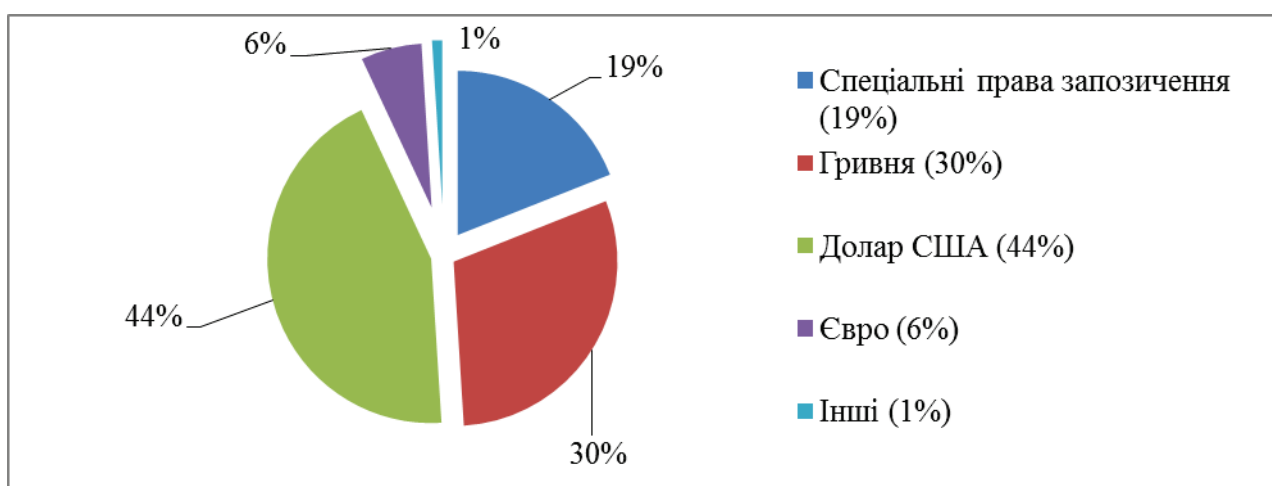

Рис. 5 Валютна структура сукупного державного та гарантованого державою боргу України станом на 2016 р.

Примітка: побудовано автором на основі статистичних даних.

Водночас, з початку 2016 року на 6,175 млрд. дол. США або на 51,3% зросла прострочена заборгованість реального сектору, яка станом на 01.01.2017 року склала 18,217 млрд. дол. США.

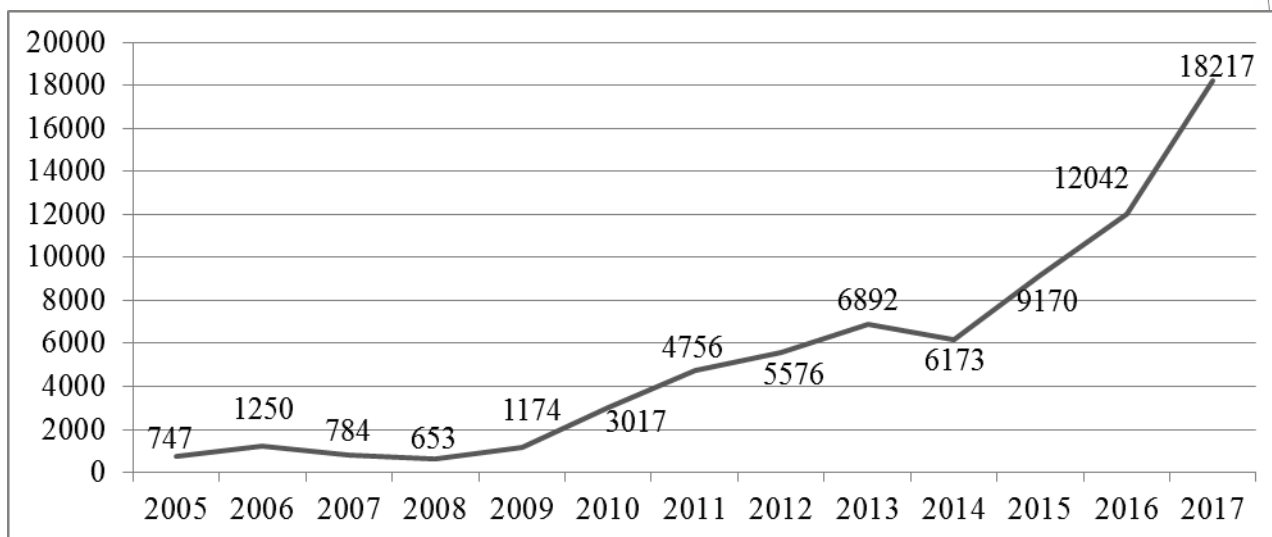

Рис. 6 Зміна обсягів простроченої заборгованості (млн. дол. США).

Джерело: [9]

Наявні статистичні дані зазначають, що настільки безконтрольне споживання боргових зобов'язань, особливо у вигляді зовнішніх фінансових потоків дуже небезпечно. Оскільки виникає ризик боргової кризи, що погіршує загальний економічний стан та інвестиційну привабливість країни, таким чином перешкоджаючи економічному зростанню України.

Висновки.

Загалом, зважаючи на вищенаведені абсолютні та відносні показники зовнішньої заборгованості України, є підстави говорити про тенденції: постійного зростання зовнішнього державного боргу в Україні та зростаючого навантаження на вітчизняну економіку від погашення та обслуговування державних боргів. Що стосується збільшення зовнішнього державного боргу, слід зауважити, що саме по собі таке явище не обов'язково є негативною тенденцією. Але водночас не можна ці процеси ігнорувати, оскільки це може призвести до виникнення “боргової пастки”. Крім того в очах міжнародних інвесторів Україна залишається дуже нестабільною країною. Це знаходить своє відображення у низьких суверенних кредитних рейтингах, що надаються Україні та українським державним борговим цінним паперам провідними світовими рейтинговими агентствами. Зокрема, в контексті воєнно-політичного та економічного негативного фону Moody's оцінило кредитний рейтинг України як Саа2, Fitch – В-, а S&P – В-. За індексом BER Україна посідає 72 місце в світі.

Формуючи політику держави в галузі зовнішнього боргу доцільно використовувати наступні заходи: розробити механізм збалансування витрат та доходів у бюджетних системах, що є основою централізованих фінансів; впровадити кількісний та якісний аналіз залежності фінансової дестабілізації бюджетної системи від внутрішніх і зовнішніх чинників; виявити перелік чинників не контрольованих державою; підвищувати ефективність інвестування додаткових бюджетних доходів. І останнє, що найбільш очевидне, необхідно відновлювати власне виробництво та переходити з експорту

сировини на експорт продукту з високою доданою вартістю. Звичайно, вирішення проблем зовнішнього боргу полягає у необхідності проведення макроекономічної політики, спрямованої на продуктивне зростання, що дозволить не збільшувати боргове навантаження на економіку.

Прибрати цю загрозу можна значно знизивши співвідношення розміру боргу до розміру економіки завдяки швидкому економічному зростанню, що дозволило б «перерости» боргову проблему шляхом збільшення ВВП. Однак, головним чинником повільного економічного зростання в Україні є макроекономічна нестабільність та її ризики. Тобто високий рівень державного боргу сам по собі є фактором, що стримує темпи зростання економіки.

Вирішення проблеми боргу може бути втілене у поступовому переході до бездефіцитного бюджету, що дозволило б перейти безпосередньо до політики повернення державних боргів та зниження боргового навантаження на економіку країни. Зниження дефіцитів бюджету є ключовим елементом програми МВФ. Однак, на нашу думку, для України ці напрямки в короткостроковій перспективі є неприйнятними, оскільки призведуть до подальшого збіднення населення, збільшення соціальної напруги.

Список використаних джерел:

1. Боринець С.Я. Моделі організаційного забезпечення управління державним боргом: світовий досвід та перспективи для України / С.Я. Боринець, Л.В. Могилко // Банківська справа. – 2012. – № 4. – С. 43-66.
2. Внешний долг Украины. Статистика, динамика, структура - Инсайдер [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://insiders.com.ua/spravochnik/vneshnij-dolg>
3. Гасанов С.С. Напрями формування фіскальної політики в аспекті асоціації України з ЄС / С.С. Гасанов, В.П. Кудряшов, Р.Л. Балакін // Фінанси України. – 2014. – № 1. – С. 22-38.
4. Герд Е. Управління державним боргом: завдання, цілі, учасники / Е. Герд // Фінанси України. - 2014. – № 1. – С. 7-21.
5. Державний борг України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.cost.ua/budget/debt/>
6. Макогон Ю.В. Зовнішній борг України на сучасному етапі економічної кризи / Ю.В. Макогон, О.А. Пахомова // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – 2016. – С. 108-113.
7. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Офіційний сайт Економічного дискусійного клубу України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/valovyyu-zovnishniy-borg-ukrayiny-pidsumky-2016-roku>
10. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.imf.org>
11. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. -

Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/debtgov/>

12. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://minfin.com.ua/ua/2018/02/21/32445363/>

13. Пастернак, М.М. Аналіз зовнішньої державної заборгованості в Україні: структура, динаміка, погашення / М.М. Пастернак // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В.А. Дерій (голов. ред.) та ін. - Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. – Том 16. м № 1. – С. 224-232. – ISSN 1993-0259.

14. Покрас О.С. Зависимость между устойчивым развитием и объемом внешнего долга, и ее глобальный аспект / О.С. Покрас, С.В. Войтко // Наукотехнічний розвиток: економіка, технологія, управління: матер. 12-ої Міжнар. наук.-практ. конф. – К.: НТУУ «КПІ», 2013. – С. 108.

15. Шлапак О.В. Державні фінанси України в сучасних умовах: проблеми стабілізації та антикризового управління / О.В. Шлапак // Фінанси України. – 2014. – № 4. – С. 7-31.

16. Янкова В.С., Войтко С.В. Системно-структурний аналіз в управлінні зовнішнім боргом України / В.С. Янкова, С.В. Войтко // Міжнародна економіка: інтеграція науки та практики : збірн. наук. праць. Вип. 3. – К.: ВПІ ВПК «Політехніка», 2013. – С. 214-221.

Summary. *The scientific article is devoted to the assessment and analysis of the current state of Ukraine's external debt, the assessment of the pressure of the state external debt on the Ukrainian economy, and the coverage of Ukraine's external debt trends, taking into account political crisis and economic processes. The scientific study shows the overall impact of external debt on the development of the domestic economy. The system of regulation of external debt of Ukraine is investigated. The national economic potential of Ukraine is considered.*

Key words: *state debt, external debt, domestic debt, gold and foreign exchange reserves, budget deficit, overdue debt.*

References:

1. Borynets S.Y. Models of organizational support for public debt management: world experience and perspectives for Ukraine / S.Y. Borinets, L.V. Mogilko // Banking. - 2012. - No. 4. - P. 43-66.

2. External debt of Ukraine. Statistics, Dynamics, Structure - Insider [Electronic resource]. - Access mode: <http://insiders.com.ua/spravochnik/vneshnij-dolg>

3. Gasanov S.S. Directions of formation of fiscal policy in the aspect of association of Ukraine with EU / S.S. Gasanov V.P. Kudryashov, R.L. Balakin // Finances of Ukraine. - 2014. - No. 1. - P. 22-38.

4. Gerd E. State Debt Management: Tasks, Goals, Participants / E. Gerd // Finance of Ukraine. - 2014. - No. 1. - p. 7-21.

5. The State Debt of Ukraine [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.cost.ua/budget/debt/>

6. Makogon Y.V. External debt of Ukraine on the modern stage of the economic crisis / Y.V. Makogon, O.A. Pakhomova // Economic Bulletin of NTUU "KPI". - 2016. - P. 108-113.

7. Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine [Electronic resource]. - Mode of access: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>

8. Official site of the State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource]. - Mode of

access: <http://www.ukrstat.gov.ua>

9. Official website of the Economic Discussion Club of Ukraine [Electronic resource]. - Mode of access: <http://edclub.com.ua/analytika/valovyy-zovnishniy-borg-ukrayiny-pidsumky-2016-roku>

10. Official site of the International Monetary Fund [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.imf.org>

11. Official website of the Ministry of Finance of Ukraine [Electronic resource]. - Access mode: <http://index.minfin.com.ua/index/debtgov/>

12. Official website of the Ministry of Finance of Ukraine [Electronic resource]. - Access mode: <https://minfin.com.ua/ua/2018/02/21/32445363/>

13. Pasternak M.M. Analysis of external government debt in Ukraine: structure, dynamics, repayment / M.M. Pasternak // Economic Analysis: Sb. sciences works / Ternopil National Economic University; rare: V.A. Deriy (head ed.) And others. - Ternopil: Publishing and Printing Center of Ternopil National Economic University "Economic Thought", 2014. - Vol. 16, No. 1. - p. 224-232. - ISSN 1993-0259.

14. Poros O.S. Dependence between sustainable development and the volume of external debt, and its global dimension / O.S. Pokras, S.V. Voitko // Scientific and technical development: economy, technology, management: mater. 12th International science-practice conf. - K.: NTUU "KPI", 2013. - P. 108.

15. Shlapak O.V. Public finances of Ukraine in modern conditions: problems of stabilization and crisis management / O.V. Shlapak // Finances of Ukraine. - 2014. - No. 4. - P. 7-31.

16. Yankova V.S., Voitko S.V. System-structural analysis in the management of external debt of Ukraine / V.S. Yankova, S.V. Voitko // International Economics: Integration of Science and Practice: Collective. sciences works. Whip 3. - K.: VPI VPK "Politechnika", 2013. - P. 214-221.

Стаття відправлена: 22.03.2018 р.

© Висоцька М.П., Кіт Д.О.